

NOTAT

OPPDRAG Eidebakken kirkegård - utvidelse	OPPDRAGSLEDER Arnulf Rapp	DATO 22.01.2016
OPPDRAGSNUMMER 509710	OPPRETTET AV Ann Katrine Birkeland	

Kulturminnegrunnlag
1. Innledning

Lyngen kommune ønsker å utvide eksisterende kirkegård på Eidebakken, samt legge om innkjørsel for å bedre trafiksikkerheten og etablere ny parkering. Deler av den nåværende kirkegården inngår i et automatisk fredete kulturminne (Id 87945). Det ble levert en reguleringsplan for dette til førstegangs høring 16.12.2014. Ved 1. gangs høring kom det inn merknader fra Sametinget vedrørende manglende utredning av samiske kulturminner som blir berørte av planarbeidet. Sweco har fått i oppdrag fra Lyngen kommune å justere forslag til områderegeringsplan for Eidebakken på bakgrunn av Sametingets merknader.

Det er kommet følgende merknader angående kulturminner, til planen som er sendt til 1. gangs høring:

Sametinget 29.01.15:

«(...) De automatisk fredete kulturminnene er ikke innregulert i planen, som innebærer direkte konflikt etter kml §3.

«(...) Ettersom planen nå er på offentlig ettersyn, er den å anse som en dispensasjonssøknad etter kml §8 fjerde ledd ovenfor Riksantikvaren. Vi viser til at undersøkelsesplikten etter kml. §9 ikke er oppfylt og finner saken utilstrekkelig utredet til at vi kan ta stilling til hvordan planen kan gjennomføres i forhold til kulturminnene. Vi kan ikke tilrå at det gis dispensasjon på nåværende tidspunkt og går derfor til innsigelse mot planen for å sikre at kulturminnene blir ivaretatt gjennom revidert planforslag. (...)»

Troms Fylkeskommune 30.01.15:

«(...) Planarbeidet omfatter utvidelse av Eidebakken kirkegård. Formålet med planen er å sikre nødvendig framtidig areal for gravplasser.

I kommuneplanens arealdelsom nylig ble vedtatt, er det ikke avsatt areal til omsøkte utvidelse. Tiltaket er av kommunen vurdert til ikke å falle innenfor forskrift om konsekvensutredning.

Troms fylkeskommune ved planavdelingen vil påpeke at planbeskrivelsen er svært mangelfull. Det er viktig at denne er oppbygd med veileder T-1490 (utgitt av Miljøverndepartementet), slik at alle relevante opplysninger om planprosessen

fremkommer. Slik beskrivelsen nå er utformet, har vi ikke nok informasjon til å gi en uttalelse til saken.

Kulturminner

Planforslaget ser ut til å direkte eller indirekte berøre to samiske kulturminner, men det er vanskelig å bedømme på grunnlag av planens kartmateriale som er mangelfull på dette punkt. Kulturminnet er en kirkegård i bruk med innslag av eldre graver (idnr 87945) og en reindriftnomadisk boplass (idnr 9070). (...) Kirkegården har uavklart vernestatus, mens boplassen er automatisk freda etter Lov om kulturminner av 1978.

I nedre del av planområdet ligger det 6 bygninger som i planens foreslås fjernet. Tre av disse bygningene, to bolighus og ei lita bu er SEFRAK-registrerte. Bolighusene er ifølge SEFRAK bygd en gang mellom 1925 og 1945, men opplysningene er usikre. Den lille bua skal ifølge SEFRAKREGISTERET være flyttet til der det nå står i 1918, men skal være eldre. Bygningene har trolig samisk tilknytning og kan være automatisk freda kulturminner. (...)»

Sametinget 08.10.15

(...) Beskrivelse av den automatisk fredede samiske kirkegården (ID 87945). Lokalteten dekker nå et areal på 6,4 dekar (8,1 dekar inkl. sikringszone). Den er avgrenset av kirkegårdsgjerdet i øst og sør, av grusvei og vei til Beihuset i vest og av skog i nord. (...)

Merknader vedrørende ID 87945 – kirkegården

- 1. Vi ber om at hele lokaliteten innreguleres som hensynssone/ båndleggingssone automatisk fredede samiske kulturminner etter plan- og bygningslovens § 11-8 d, med den utstrekning som framgår av Askeladdendatabasen.*
- 2. Reguleringsplanen må behandles som en dispensasjonssak etter Kulturminnelovens | 8, fjerde ledd dersom den fredede delen av kirkegården fortsatt skal kunne brukes. Dette foregår som en del av planprosessen, ved at Sametinget oversender planen til Riksantikvaren med en tilrådning når den er ferdig revidert fra kommunens side. Når Riksantikvaren har vurdert saken, innarbeider vi deres avgjørelse i vår endelige uttalelse til planen. (...)*
- 3. For at vi skal kunne ivareta vernet av kirkegården samtidig som vi åpner for en viss fortsatt bruk, ber vi om at det utarbeides en gravplan til den fredede delen av kirkegården. Av gravplanen skal det fragå hvile graver som er eldre enn 100 år, der dette lar seg fastslå (flere graver er umerkede og av uviss alder). Samt hvilke som med sikkerhet er yngre enn 100 år, og hvor gjenbruk kan skje. (...)*

5. *I tillegg til automatisk fredede gravminner har kirkegården yngre gravminner av høy verneverdi. Noen ligger utenfor den fredede delen av kirkegården. Gravminner eldre enn 60 år har et særskilt vern. Vi ber om at dette freamgår av reguleringsbestemmelsene.*
6. *Vi ber om at gravminner eldre enn 60 år avmarkeres på nevnte gravplan.(...)*
7. *Vi ber om at Beinhuset innreguleres i hensynssonen/ båndleggingssonen i lag med kirkegårdslokaliteten.*

Styringsgruppe for stedsutvikling 26.01.15

(...) Området Eidebakken er viktig for barn og unge, scooterfolk, turgåere og turister. Det er også et område med kulturhistorisk kvaliteter.

Styringsgruppe for stedsutvikling ber herved om at det avsettes arealer til parkering for andre enn gravlundens besøkende. Styringsgruppen ønsker derfor at reguleringsplanen inkluderer et areal for parkering for brukere av fasilitetene på Eidebakken og friluftsområdene rundt. Ideelt sett burde reguleringsplanen tatt hensyn til omkringliggende forhold, men når planavgrensningen er gjort foreslår styringsgruppen at areal i nedre del av område B, samt grøntstrukturen mot vest avsettes til utfartsparkering med mulighet for anleggelse av toalett og informasjonstavle.

Kulturminner Postvegen og Fjellfinnbakken

Styringsgruppen reagerer på at forprosjektet ikke omtaler områdets viktige historie. Postvegen som gikk over eidet er ifølge vegvesenet en av de eldste registrerte vegene i Nord-Norge. Uten at styringsgruppen har studert forholdet til kulturminner nærmere ønsker de å forsikre seg om at reguleringsplanarbeidet ikke kommer i konflikt med kulturminnene knyttet til denne eldgamle ferdselsåren. (...)

Styringsgruppen registrerer at det er avsatt områder for flerkulturelle graver i område D. Det bør legges til rette for gravplasser for andre enn kristne også i første fase. (...)»

2. Kulturhistorisk utvikling

I Lyngen er det registrert 116 automatisk fredete kulturminne-lokaliteter. Frem til 1700-tallet var det trolig mest sjøsamisk bosetning iblandet noe «norrøn» bosetning. Det var også tilholdssted til reinsamer som fulgte etter reinsdyra sin sesong-forflytning.

Fra 1500-tallet gikk en over fra veiding til tamreindrift (Hauge 1997). I 1751 hadde allerede svenske samer tilhold i Lyngen om sommeren. Eldste kjente kirke i Lyngen ble opprettet i 1731 på Karnes, sør for Lyngseidet, men ble allerede i 1740 flyttet til eidet (store Norske leksikon

(snl)). Perioden er preget av pietismen og opplysningstida. I nord satte staten inn støtet for å kristne samene. Første kirka på Karnes var en misjonskirke.

Presten Nils Vibe Stockfleth skrev i 1848 i sin beretning til den dansk-norske stat om en stor kvensk befolkning i Lyngen. De var kommet dit fra Norrbotten-området fra både svensk og finsk side, og særlig Tornedal-området. Allerede på 1700-tallet var det en betydelig kvensk befolkning i Lyngen (snl). Det skal ha vært stor innvandring fra 1800-1806 og i 1830-årene grunnet krig og uår. Den kvenske folketallet var så stort i 1848 at Stockfleth anbefalte staten og fikk innvilget ansettelse av prester og lærere som mestret både norsk og kvensk, og helst samisk også. Dette ble vedtatt 01.01.1849 i Departementet for Kirke og Undervisningsvæsenet.

Menneska i Lyngen ble trolig introdusert med læstadianismen av reinsamene fra Karesuando-området i Sverige. Det utviklet seg en egen retning innenfor læstadianismen med geografisk og historisk tyngdepunkt i Lyngen kalt «Lyngen-retningen.»

I dalen mellom Lyngen og Kjosen ble det etter hvert opparbeidet små gårder i de slakere hellingene ned mod dalbunnen. Det er i dag bevart en rekke eldre bygninger her, særlig ved Kjosen. Eidebakkens nærhet til kommunesenteret på Lyngseide gjorde at plassen var gunstig for plassering av kirkegården og Eidebakken skole.

3. Metode

Definisjon av tema

Kulturminner er, ifølge kulturminneloven «alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.» To eller flere kulturminner kan defineres som kulturmiljø. Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.

Kulturminneloven gir fredete kulturminner et juridisk vern. Det skilles mellom automatisk fredete (fornminner) og vedtaksfredete kulturminner, hvorav de automatisk fredete utgjør kulturminner eldre enn 1537. Også kulturmiljø kan vedtaksfredes. Kulturminner og kulturmiljø kan i tillegg gis et formelt og juridisk vern gjennom plan- og bygningsloven.

Influensområde

Influensområde er planområde og tilstøtende areal der det kan være kulturminner eller miljø som kan bli indirekte/visuelt berørt av tiltaket til reguleringsplanen. Like utenfor planområdet ligger et automatisk fredet samisk boplass og et nyere tids vegminne.

Anvendt datagrunnlag

Utredningen skal kort skildre den kulturhistoriske utviklingen til planområdet og dets kulturhistoriske verdier. Vurderingene blir gjort på bakgrunn av tilgjengelig kildemateriale fra Lyngen kommune, Troms fylkeskommune, ortofoto, Riksantikvarens Askeladden-database samt

kartmateriale og lokalhistoriske skriftlige kilder. Vi har også hatt kontakt med Troms fylkeskommune og Sametinget.

Datagrunnlag for fredete kulturminner er hentet fra Askeladden. Fredete kulturminner omfatter både automatisk fredete kulturminner (fornminner) og vedtaksfredete kulturminner. For bygninger er SEFRAK-registeret benyttet som viktigste kilde. SEFRAK omfatter registrerte kulturminner (i hovedsak bygninger) som er bygget før ca. 1900. I Troms og Finnmark er likevel bygninger som er bygget helt opp mot 1975 registrert, og har en kulturhistorisk verdi. Dette på grunn av at store deler av eldre bygninger ble brent under 2. Verdenskrig. Gjenreisningsarkitekturen er særmerka for området, og en ønsker å belyse dette gjennom SEFRAK-registeret.

Metode

Metoden som er anvendt er etter prinsippene til Statens vegvesens håndbok V712 (HB V712), konsekvensutredning av ikke-prissatte verdier.

Kulturminnene og kulturmiljøene sin verdi og tiltakets omfang blir vurdert trinnvis i henhold til disse kriteriene fra håndboka (ibid.):

- Status og verdisetting (liten – middels – stor)
- Vurdering av tiltakets omfang og konsekvensgrad (liten – middels - stor)

Verdivurderingen blir gjort etter kriterier i HB V712 etter skalaen vist under:

Verdi	Liten	Liten-middels	Middels	Middels-stor	Stor

Verdivurderingen er gjort etter både kvalitativ og kvantitativ metode, der antall registrerte kulturminner innen et kulturmiljø er med på avgjøre verdien, sammen med alder, representativitet og autentisitet.

4. Kulturminneverdier i planområdet og dets influensområde

Skomakergården er en husklynge innenfor planområdets søndre del, nede mot vegen. Her er tre avmerkinger av SEFRAK-registrerte bygninger innenfor planområdet (gul markering). En av dem er revet/ brent. Vi har lite informasjon om denne bosetningen. Sametinget har ikke funnet informasjon om at stedet har samisk tilknytning, og husene er dermed ikke automatisk fredete.

Figur 1 og 2 Skomakergården er ikke særlig synlig fra veien. Venstre: husene fra veien. Google streetview. Høyre: SEFRA-bygning 202-22. Sametinget 2015.

Fylkeskommunen har påpekt at bygningene er av en viss alder og er SEFRAK-registrerte.

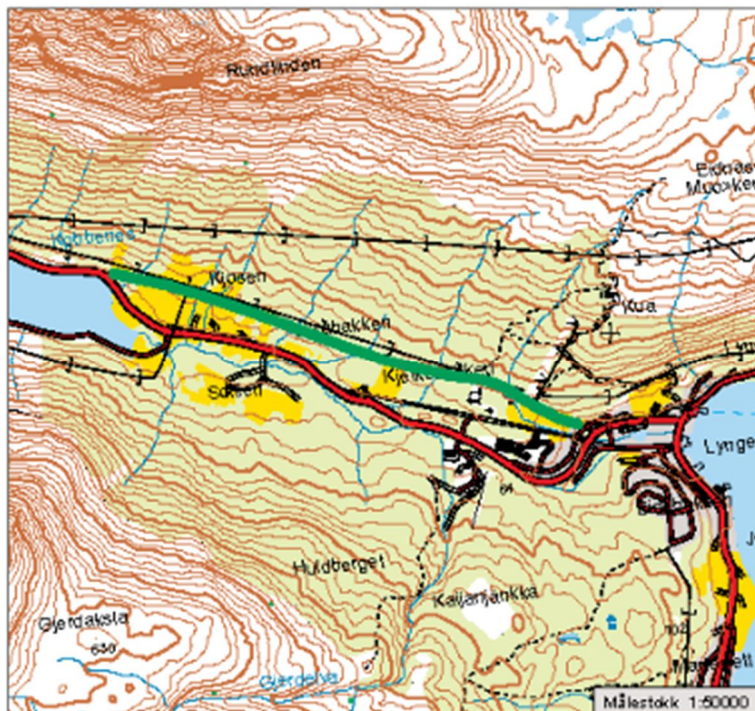
SEFRAK-id	Opprinnelig bruk	Alder
202-21	Våningshus	1925-1949
202-22	Bolighus	1900-1924
202-20	To/ flerfamiliebolig	1925-1949

De har fremmet ønske om at kommunen skal ta endelig standpunkt angående fremtidig vern. Lyngen kommune har besluttet at bygningene skal rives til fordel for ny forbedret avkjørsel til Eidebakken kirkegård. Verdien er satt til liten siden tilstanden på bygningene er dårlig. Det ene huset er utbredt som følge av at det har blitt brukt som øvingshus for det lokale brannvesenet.

Verdi

Postvegen over eidet inngår i Statens vegvesens nasjonale verneplan (enkeltobjekt 106, Nasjonal verneplan for veger, bruer og vegrelaterte kulturminner, Statens vegvesen). Det er kun bevart ca. 100 meter av denne vegen i dag ved Fjellfinnbakken. Postvegen er ikke avmerket i Askeladden-databasen, og dets avgrensning er derfor ikke kjent. Ser en på kartet er det avmerket en sti som går like nord for Fjellfinnbakken.

Figur 3 Kart over Postvegen fra Lyngseidet til Kjosens via Eidebakken. Statens Vegvesen

Det er ukjent hvor gammel vegen er, men den er omtalt i kongelig resolusjon og klassifisert som offentlig bygdeveg. I 1899 omtales den som den eneste kjørbare av de offentlige bygdevegene i fylket. I verneplanen er det vurdert til at de resterende deler av vegen må bevares med egne vernebestemmelser.

Verdi

Fjellfinnbakken er en tidligere sommerboplass for svenske flyttsamer. Boplassen er registrert i Askeladden med ID 9070, ligger innenfor influensområdet til tiltaket. Nærheten er vist på figuren under.

Figur 4 Utsnitt fra plankart viser tiltakets nærhet til Fjellfinnbakken (grå stiplet avlang lokalitet med sikringssone).

Hvor lenge Fjellfinnbakken har vært i bruk som samisk boplass er usikkert (Hauge 1997), men den skal ha vært fast sommerboplass for svenske reindriftssamer fra slutten av 1800-tallet frem til 1965.

På 1870-tallet stengte russiske myndigheter grensen fra finske beiteområder. Mange Kautokeino-samer flyttet da til Karesuando-området (Norrbottnen) i Sverige for å få tilgang til sommerbeiter. Disse fikk da beiteområder ved Lyngseidet. Det er sannsynlig at dette er tidspunktet Fjellfinnbakken ble tatt i bruk som fast sommerboplass.

Figur 5 Samisk boplass på Fjellfinnbakken. Wilse ca. 1900. Norsk folkemuseum.

Fjellfinnbakken ble en av Nord-Norges største turist-trekkplastre på slutten av 1800-tallet (Ytreberg 1980, Hauge 1997). Væreier og handelsmannen Anton Giæver på Lyngseidet satset stort på masseturisme fra utgangen av 1800-tallet og turismen holdt frem til leiren ble tatt ut av bruk i 1965. I 1975 ble siste rester etter sommerboplassen revet og brent (Hauge 1997:3). Det er fremdeles synlige tufter her.

Figur 6 Turister besøker Fjellfinnbakken i 1909. Wilse. Norsk folkemuseum.

Figur 7 Turister på Fjellfinnbakken i 1925. Wilse. Norsk folkemuseum.

Under: Figur 8 Fjellfinnbakken i 1950-1960-tallet.

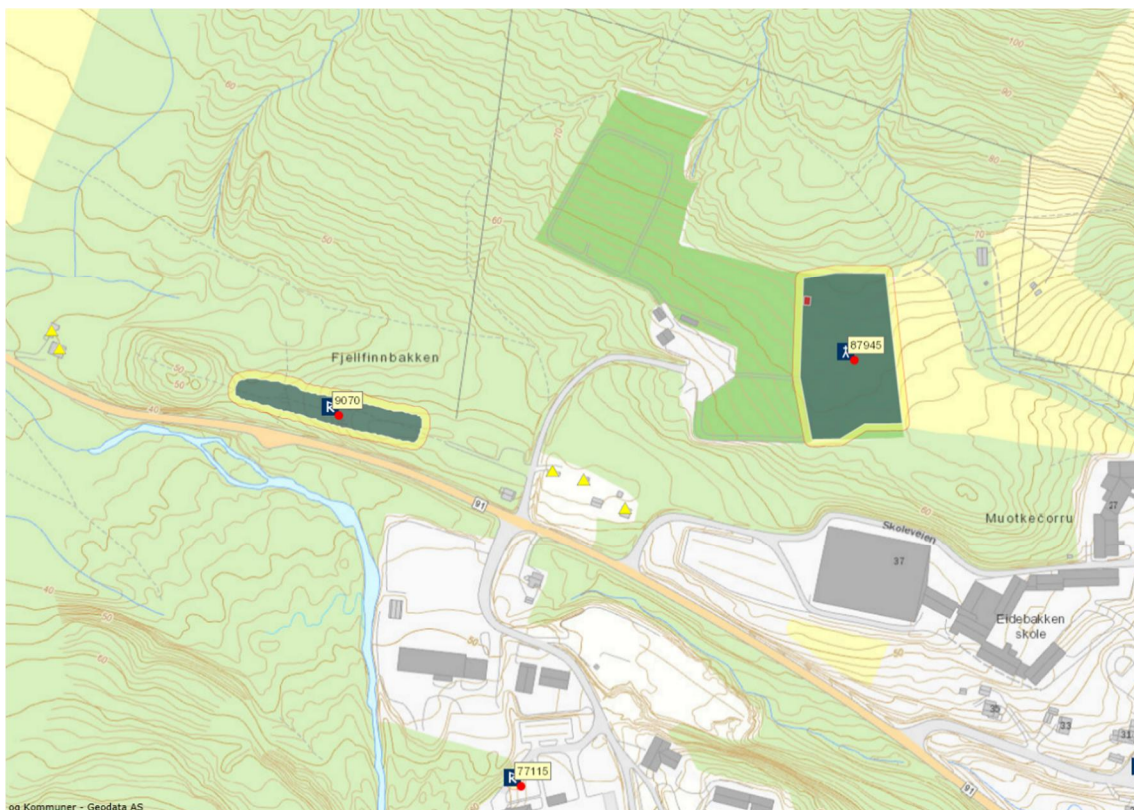

Kulturminnet er vurdert til å ha stor nasjonal og lokalhistorisk verdi. Det er fremdeles synlige tufter i området. Den har også stor kunnskapsverdi og opplevelsesverdi for formidling av lokalhistorie.

Verdi

Eidebakken kirkegård er i drift, men den eldste delen bare unntaksvis. Denne eldste delen er registrert som automatisk fredet samisk kulturminne i Riksantikvarens Askeladden-databasen (ID 87945) grunnet alder og befolkningssammensetningen på Lyngseidet på etableringstidspunktet (Sametinget uttalelse 08.10.15). Kirkegården ble opprettet i 1854 da det ikke var plass til nye graver på gravplassen ved kirken på Lyngseidet. Lokaliteten består av den eldste delen av kirkegården med «Beinhuset» (bårehuset). Het er graver fra 1860- tallet og frem til i dag.

Figur 9 Utsnitt fra Askeladden-kartet per 12.11.15. Kartet viser ny avgrensing av den automatisk fredete kirkegården samt boplassen Fjellfinnbakken.

Kirkegården ble anlagt i 1854 da det ikke lenger var plass på kirkegården ved Lyngen kirke. Dette utgjør den øverste østre og eldste delen av dagens kirkegård. Gravene ligger på gressmark mellom spredte trær. Noen graver ligger i grupper mens andre ligger enkeltvis. Tettast konsentrasjon er ved Beinhuset, og Sametinget mener dette kan være tegn på at dette representerer eldste fase av kirkegården. Det er flere søkk i terrenget etter umerkede graver.

Disse kan være blant de eldste på kirkegården. Gravminnene kan ha gått tapt på grunn av høy alder og mangel på gjenlevende pårørende. Det skal ha blitt fjernet en rekke gamle trekors ble fjernet her under 2. verdenskrig. Noen av gravene er tatt vare på i Beinhuset, og noen støtter er erstattet med kopier på gravene.

På hele dagens kirkegård er det graver som er yngre enn 100 år, men har høy verneverdi. Graver som er eldre enn 60 år har et særskilt vern.

*Figur 10 Foto fra befarig
05.05.14. Sweco.*

Figur 11 Beinhuset. Sametinget 2015

Verdien for kulturminnet er satt til stor, siden det både har stor lokalhistorisk verdi, opplevelsesverdi og religiøs kunnskapsverdi. Kulturminnet har lang kontinuitet, og har bevart sitt uttrykk i landskapet selv om det i dag er inkorporert i en større gravplass.

Verdi

5. Tiltakets omfang og konsekvens

Postvegen er ikke nøye kartfestet (se over). Den antatte traséen til postvegen går like ovenfor lok. Fjellfinnbakken, og det er vurdert at den ikke vil bli berørt av tiltaket.

Omfang og konsekvens er derfor satt til intet.

Kulturmiljøet på Skomakergården vil bli revet for at ny avkjørsel til Eidebakken kirkegård skal bli etablert.

Omfang er stort. Konsekvens er vurdert til liten negativ

Fjellfinnbakken (id 9070) vil ikke bli direkte berørt av tiltaket, men ny veg og parkeringsplass vil bli liggende tett ved. Den nærliggende planlagte parkeringsplassen vil ikke forringe kulturhistoriske verdien til minnet, men vil kunne øke tilgjengeligheten og bruken av kulturminnet – lokalkunnskapsverdien kan bli forsterket. Omfanget er satt til intet.

Konsekvensen er derfor vurdert til liten negativ.

Eidebakken kirkegård (id 87945) ligger innenfor planområdet. Det er utarbeidet en gravplan som viser hvor det er graver eldre enn 100 år, og hvor det er graver av nyere dato som kan benyttes i fremtiden. Det er per i dag ikke mulig å fastsette omfang av gjenbruk av disse gravene. Gravplanen skal sikre at tiltakets omfang ikke skal berøre enkeltminnene/gravene av høyest alder og verdi. Nye graver vil ikke være fremmedelement innenfor kulturminnet. Omfanget er derfor vurdert til å være lite til middels negativt.

Konsekvensen er vurdert til å være liten til middels negativ.

6. Planprosess

I forbindelse med planarbeidet har vi samarbeidet med Sametinget om å bedre definere arealet for det automatisk fredete kulturminne, slik at det nå har redusert arealet tilet areal på 6,4 dekar, 8,1 dekar inkludert sikringssone. Avgrensning av den fredete delen av kirkegården er av Sametinget basert på hva som skal være den eldste delen. Gravenes alder har vært utslagsgivende, og de har ikke funnet det hensiktsmessig å gjøre undersøkelser av etnisitet på individnivå. Innenfor dette arealet er det en konsentrert mengde samiske graver eldre enn 100 år, og som har et automatisk vern etter Kulturminneloven.

Referanser

Nettsider:

Riksantikvaren Askeladden-database: <https://askeladden.ra.no/askeladden/>

Statens vegvesen (2014): Håndbok V712 konsekvensanalyser:

http://www.vegvesen.no/_attachment/704540/binary/1073962?fast_title=H%C3%A5ndbok+V712+Konsekvensanalyser.pdf

Statens vegvesens nasjonale verneplan:

<http://www.vegvesen.no/fag/Fokusomrader/Miljo+og+omgivelser/Nasjonal+verneplan>

Enkeltelement i region nord: http://www.vegvesen.no/_attachment/62324/binary/16314

Fotoarkiv på DigitaltMuseum:

<http://digitaltmuseum.no>

Hauge, Tore 1997: Med reinhjorden frå Karesuando til Lyngen. Sommerboplassen på Eidebakken. Fotefar mot nord. Troms fylkeskommune, Kulturetaten.

Melby, M. W. 2012. Utprøving av metode for kartlegging og verdivurdering av landskap. Pilotprosjekt i Lyngen kommune, Troms fylke. Miljøfaglig Utredning rapport 2012

Olsen, Torjer A. 2013: Menneske og miljø i Nord-Troms, Årbok 2013. *Lyngelæstadianisme – vekst, splittelse og utfordrende tider.*

Ytreberg, Nils A.: Nordlandske handelssteder, Trondheim 1980